

МАРКАЗИЙ ОСИЁ ДАВЛАТЛАРИНИНГ ҚИМОР ВА ТАВАККАЛЧИЛИККА АСОСЛАНГАН ЎЙИНЛАРНИ НОҚОНУНИЙ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШГА ҚАРШИ ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИ

Беристенов Самат Оразбаевич

Коракалпогистон Республикаси ИИБ

Ташкилий бошкарма бошлиги

E-mail: beristenov.samat@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13788832>

Аннотация: Мақолада Марказий Осиё давлатларининг жиноят қонунчилигида қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш жиноятини содир этиш учун жиноий жавобгарлик масалалари кўриб чиқилади. Муаллиф қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш учун жавобгарликни белгилашда Тожикистон қонунчилиги жуда қатъий деган хулосага келади, бунда бизнинг шароитда асосий урғуни жавобгарликка ортишга эмас, балки фуқаролар саломатлиги ва жамоат ахлоқини сақлаш лозимлиги қайд этилади. Шу муносабат билан жиноят қонунчилигида фақатгина ноқонуний қиморхона ташкил этиш ва ўтказиш учун жавобгарлик бўйича махсус қоидаларни белгилаш билан чекланмасдан, ноқонуний тадбиркорлик тўғрисидаги умумий қоидаларни ҳам тақдим этган давлатлар қараши тўғрироқлиги ҳақида хулосалар берилади.

Калит сўзлар: қимор ўйинлари, қимор ўйинларини ноқонуний ташкил этиш ва ўтказиш, жиноий фаолиятга қарши курашиш.

Сўнгги бир неча йил ичида Марказий Осиё давлатларининг жиноий қонунчилиги бир хил бўлиб қолди. Бу нафақат ижтимоий ҳаётнинг табиий ривожланишининг натижаси, балки ушбу мамлакатларда қабул қилинган сиёсий қарорлар ва амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотларнинг натижаси эди.

Жиноят ҳуқуқи доктринасида МДХ давлатларининг жиноят қонунчилигини ўрганишга асоссиз эмас, катта эътибор берилади. Бу, аввало, яқин ўтмишдаги ҳуқуқий тизимларимизнинг бирлиги билан боғлиқ. Бундан ташқари, бугунги кунга келиб, Ҳамдўстликка аъзо бўлган мамлакатларда жиноятчилик ривожланишининг асосий белгилари ва тенденциялари жуда ўхшаш. Ва ниҳоят, бу фақат амалий мулоҳазалар билан боғлиқ. Бу давлатлар Россиянинг энг яқин қўшнилари бўлиб, улар билан жиноятчиликка қарши кураш бўйича умумий стратегияни куриш ва ишлаб чиқиш зарур.

Эҳтимол, қимор ўйинларини ноқонуний ташкил этиш учун энг қаттиқ жазолардан бири **Тожикистон Республикасининг** 21 май 1998 йилги[1] Жиноят кодексида назарда тутилган. Ушбу ЖКнинг «Жамоат тартиби ва ахлоқига қарши жиноятлар» номли 25-бобининг 240-моддаси «Қиморхоналар, ўйин столлари ва пул ютуғи ҳисобланган дастгоҳлар ташкил этиш ёки уларга техник хизмат кўрсатиш» бўйича ушбу жиноятни содир этишда айбдор деб топилган шахс олти йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиб, мол-мулки мусодара қилинади[1].

Кўриб чиқиляётган модда жойлашган боб номидан келиб чиққан ҳолда жиноятларнинг объекти жамоат ахлоқи соҳасидаги муносабатлардир. Объектив томон казинолар, ўйин столлари ва пул ютуқлари бўлган машиналарни ташкил қилиш ёки

уларга хизмат кўрсатишда ифодаланади. Жиноят содир этиш вақтида «ўз қилмишининг ижтимоий хавфлилигини англаган, унинг ижтимоий хавфли оқибатларининг юз бериши мумкинлиги ёки муқаррарлигини олдиндан билган ва уларнинг содир бўлишини истаган» ўн олти ёшга тўлган, ақли расо шахс субъект бўлиши мумкин.

Қозғистон Республикасининг 1997 йил 16 июлдаги Жиноят кодексига қимор бизнесини ноқонуний ташкил этганлик учун жавобгарлик тўғрисидаги қоидалар 2011 йилда киритилган[2]. «Аҳолининг соғлиғи ва маънавиятига қарши жиноятлар» номли 10-боб «Ноқонуний қимор бизнесини ташкил этиш» номли 307-модда билан тўлдирилди, унга кўра қимор ўйинлари муассасасини ноқонуний очиш ёки сақлаш ёки қимор ўйинлари соҳасида фаолиятни ташкил этиш, шунингдек қасддан қонунга хилоф равишда қимор ўйинлари муассасаси ёки қимор ўйинлари билан шуғулланувчи ташкилотларни очиш учун бинолар ажратиш — бир ойлик ҳисоб-китоб кўрсаткичларининг беш юз бараваридан минг бараваригача миқдорда жарима ёки бир юз саксон баравардан икки юз қирқ соатгача жамоат ишларига жалб қилиш ёки мол-мулки мусодара қилиниб икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушбу жиноятнинг квалификацияловчи турларига қуйидагилар киради:

- а) вояга етмагандан фойдаланиш ёки унинг қимор ўйинларида иштирок этиши;
- б) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;
- в) кўп миқдорда даромад олиш билан;

д) мансаб мавқеидан фойдаланган содир этиш. Бундай ҳолда, шахс бир ойлик ҳисоб-китоб кўрсаткичларининг бир мингдан уч минг бараваригача жарима ёки мол-мулки мусодара қилинган ҳолда беш йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Жиноятнинг алоҳида квалификацияловчи турлари сифатида:

- а) уюшган гуруҳ;
- б) жуда кўп миқдорда даромад олиш билан;

в) давлат функцияларини бажаришга ваколатли шахс ёки унга тенглаштирилган шахс томонидан шахсан ёки ишончли вакил орқали, қонун ҳужжатларида белгиланган таққидан фарқли равишда, бундай фаолиятга имтиёзлар ва афзалликлар бериш ёки бошқа турдаги ҳомийлик билан боғлиқ бўлса. Бунда шахс мол-мулки мусодара қилинган ҳолда шахс бир ойлик ҳисоб-китоб кўрсаткичларининг икки юз бараваридан беш юз бараваригача миқдорда жарима солиш билан тўрт йилдан етти йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши мумкин.

Кўриб чиқиладиган жиноятлар жамоат ахлоқини бузади. Ўн олти ёшга тўлган, тўғри қасд билан ижтимоий хавфли қилмиш содир этган, жисмонан ақли расо шахс жиноятнинг субъекти ҳисобланади.

Қирғизистон Республикасининг 1997 йил 1 октябрдаги Жиноят кодексида қимор ўйинлари муассасасини ташкил этиш ва (ёки) юритиш учун жавобгарлик тўғрисидаги махсус қоида фақат 2012 йилда пайдо бўлган[3]. ЖКнинг «Аҳолининг соғлиғи ва ахлоқига қарши жиноятлар» номли 25-боби «Қимор ўйинлари муассасасини ташкил этиш ва (ёки) уларга хизмат кўрсатиш, шунингдек қимор ўйин жиҳозларидан фойдаланган ҳолда қимор ўйинларини ўтказиш, лотереялар ва букмекерлик идоралари бундан мустасно» номли 259¹-модда билан тўлдирилди.

Ушбу моддада, аслида, жинойтнинг иккита мустақил шакли мавжуд. 1-қисмга мувофиқ, қимор ўйинларини ўйин ускунасидан фойдаланган ҳолда ёки ахборот-телекоммуникация тармоқларидан, шу жумладан Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда ўтказиш, букмекерлик дўконлари ва букмекерлик конторалари бундан мустасно, — бир ойлик ҳисоб-китоб кўрсаткичи ўн минг баравари миқдорида жарима ёки бир йилдан уч йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

259¹-модданинг 2-қисмида қимор ўйинлари муассасасини ташкил этиш ва (ёки) юритиш учун жавобгарлик назарда тутилган, букмекерлик дўконлари ва букмекерлик конторалари бундан мустасно. Бундай ҳаракатлар бир ойлик ҳисоб-китоб кўрсаткичи йигирма беш минг баравари миқдорида жарима ёки уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Кўрсатилган ҳаракатлар шахс томонидан ўз мансаб мавқеидан фойдаланган ҳолда, бир гуруҳ шахслар, уюшган жиноий гуруҳ ёки жиноий жамоа томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлса, — мол-мулки мусодара қилиниб, беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Қимор ўйинларини ноқонуний ташкил этиш билан боғлиқ муносабатларга нисбатан бундай қонданинг номукаммаллиги аниқ. Биринчидан, бу лицензия шартлари ва талабларини бузганлик учун жавобгарликни англатмайди, масалан, қимор ўйинлари ташкил этилган жойга. Иккинчидан, у амалий нуқтаи назардан исботлашда деярли енгиб бўлмайдиган қийинчиликларни келтириб чиқарадиган жиддий зарар кўринишидаги ижтимоий хавфли оқибатларни белгилаш зарурлигини назарда тутди. Қимор ўйинчилари қимор ўйинларининг ноқонуний фаолияти натижасида уларга етказилган зарар тўғрисида ариза билан ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига мурожаат қилишларини тасаввур қилиш қийин. Бундан ташқари, бундай мурожаат мавжуд бўлса ҳам, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходими учун шахс томонидан йўқотилган сумма жиддий зарар мезонларига мос қилишини аниқлаш жуда қийин бўлади.

Шундай ёндашув **Туркменистон Республикасининг** 1997 йил 12 июндаги Жиноят кодексидан [4] кузатилади.

Марказий Осиё давлатлари жиноий қонунчилигининг қимор ўйинларини ноқонуний ташкил этиш ва ўтказиш учун жавобгарликка бағишланган нормаларини кўриб чиқишни умумлаштирган ҳолда шуни эътироф этиш керакки, Жиноят кодексидан фақатгина ноқонуний қиморхона ташкил этиш ва ўтказиш учун жавобгарлик бўйича махсус қоидаларни белгилаш билан чекланмасдан, ноқонуний тадбиркорлик тўғрисидаги умумий қоидаларни ҳам тақдим этган давлатлар қараши тўғрироқ. Бу ечим қонун устуворлигини мустаҳкамлашга кўпроқ ёрдам бериши мумкин.

References:

1. <https://ncz.tj/contentD>
2. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
3. <https://mvd.gov.kg/rus/ministry/normative-bases/22>
4. http://www.untuk.org/publications/legislation/ug_kod/